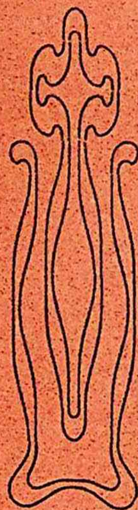
Д. Сьвітовик.

ВІДРОДЖЕНЄ УКРАЇНИ

Ціна 10 ц.

Торонто, 1918.
Накладом і з друкарні «Робітничого Слова».

Відроджене України.

(Етапи Українського Визвольного Руху.)

Ні не спинять серця втрати,
Не убють найкрасших сил,
Грім врожої гармати
Не злякаэ буйних крил!
Коли будем всї боятись,
Хтож заступить рідний край?
П. Грабовський.

Вступ.

(1773—1876)

Найтемнїйші роки в історії України се роки кінця XVIII і першої половини XIX століть. По 1773 році, по запровадженю царицею Катериною II. панщини на Україні, по знищеню Запорожської Січи, тої остатньої фортеци українського демократизму — царат міг гордо піднести свою мармизу і сказати собі, що він покінчив вже з тим вічно неспокійним народом.

Повитий в кайдни кріпацтва, під нагаєм своєї власної козацької та московської шляхти, а на Правобережу ще й польскої — український хлїбороб здавалось забув свою ідею «Вільної України без хлопа і пана» і покірливо постелив ся під ноги ворогів своїх.

По сотках років боротьби, то стародавньої князївської, половецької, татарської, то потім цілих століть козацьких заворушень — на Україні запанувала нарешті реакція. Нарід хтїв відпочити, хоч і в кайданах панщини, але відпочити.

Сим знесилєм люду користались як шляхта, так і царат. Царат йшов на Україну з цілою системою москалізованя, козацькі перевертні (новоспечене «дворянство») радо прийимали чужу мову і пнялись всїма силами зробити на Українї великий подїл на «панів» і «людей».

Колись за Гетьманщини українська культура ширилась і на Московщину, тепер московський абсолютизм пильно викорчовував ту культуру на Українї. Понищено школи, друкарнї, заборонено навіть вживанє української мови в церковних проповідях. А українське «дворянство», діставши доступ до найвисших урядів навіть у Петербурзї, ще допомагало тому нищеню. Що не добачив наїздник, то показували йому рідні ренеґати.

Та не проминуло й 30 років тої реакції, а вже знов Україна заворушилась, і той рух чим близше до нашого часу, тим все більшає і більшає, аж поки в 1905 році не вибухає полумям революції, революції хоч і не національної, але котра мала в собі зародки і національного визволу українського народу.

По здушеню сего розруху українська енерґія, немов затаїна іскра, жевріє собі під попелом реакції, щоб вибухнути не сподівано на цїлий сьвіт і проголосити свою «несвою» Україну вільною републикою.

Перші прояви протесту на Українї приходять з самого серця підяремного люду.

Рух гайдамацтва і розбійників.

Гуркуша на Полтавщинї, Кармелюк на Київщинї, Довбуш в Галичинї і тисячї менше знаних, або й невідомих розбійників-протестантів, котрі різали панів, палили їхнї двори, розбивали віддїли війська і поліції, несучи пімсту панам за муки та образи поневоленого люду і самих себе.

Сей рух, «рух з низу» тягнеть ся червоною стяжкою через усей сей час, про котрий пишемо. Його можна назвати «хлопським рухом», природним рухом, протестом панщизняних рабів проти гнету кріпацтва. Сей рух на своїм шляху часом вибухає яскравим полумям. Чи не чудовий образ месників за кріпаків дають нам Довбуш або Кармелюк? Чи не величею духу народного обуреня являєть ся повстанє хлопів на Київщинї в 1854-55 роках, коли царат був примушений післати на чигиринських повстанців цїлу армію під комендою ґенерала Гро-

меки? Нарід вийшов на військо, з сокирами, ціпами та косами, і в темну нічку вибив у лютім бою цілий царський баталїон. Потім повстанє здушено, але народ далї поривав ся до визволу з під панського ярма.

А Шевченко? Чи се не є той «Довбуш духа», котрий теж засьвітивсь яскравим сонцем на дорозї «хлопського руху»? Правда, Шевченко обхопив собою усї верстви українського тогочасного поступового руху, але своїм корінєм він є в «хлопськім русї», він виріс з него.

Сей «хлопський рух» примусив царя Олександра II. скасувати панщину, сей рух не задовольнив ся «пів-панщизняним» істнованєм, і в 1902 роцї знов загремів повстанєм 500.000 хлопів на Полтавщинї та Харківщинї, сей рух породив революцію 1905 року, сей рух нинї повнить ряди повстанців на Українї.

Крім сего руху, хлопського руху, часом несьвідомого, руху інстинктового, ішов другий рух, української інтелїгенції, котрий пізнїйше розгалузив ся в сегочасні українські партії: націонал-демократів, радикалів, соціялїстів і т. и.

Сей рух час від часу теж для здійсненя свого ідеалу хапав ся збруї і видав у своїм обігу сьвітових героїв.

Перший вибух інтелїґентського українського руху маркуєть ся виступом поета Ів. Котляревського і його сучасників, як Гребінки, Гулака Артемовського а пізнїйше в Галичинї М. Шашкевича і його товаришів. Се були «сьпіваки», борцї слова. Але вже в 1825 у загальноросійській змові офіцирів (в т. зв. русї «Октябристів») беруть участь і українські офіцири. Армія, що стояла на Українї, була готова до повстаня так само, як і та, що повстала у Петербурзї. Тільки припадково цар Микола I уникнув кровопролитя на Українї; хіба тому, що не було, ще телеґрафу і армія на Українї не була повідомлена про повстанє в Петербурзї північної армії.

Потім явив ся на сцену Шевченко і цїла громада поетів і письменників: як Костомарів, Кулїш, Драгоманів. Сї послїдні були батьки пізнїйшого руху т. зв. «культурників» або «українофілів», а потім теперішних націонал-демократів і радикалів по обох боках Збручу.

А з них Драгоманів та Шевченко родили «Революційну Українську Партію», хоч другим боком вона зрощена з загально-російським визольним рухом.

І в тім загально-російськім русі Україна дала цілий відділ борців, що полишили своє імя на сторінках всеросійської історії, як Сологуб, Кібальчич, Засулич і инші. Одні погинули на шибениці, а така як Засулич стала одним з фундаторів загально російської соціял-демократичної партії.

Невдача повстаня народовольців і безскутечність убитя Олександра II. та залізний пястук слідуючого царя Олександра III. — вніс зневіру в широкі маси російської інтелігенції, що до революційної акції в народі. Побачили, що нарід за-темний, що треба його піднести культурою. Сеї думки були й Українці. Отак і породилась на Вкраїні «Доба Культурництва».

Культурництво.

(1876—1900).

Хоч пролежав ввесь вік на печі,
Але завжди я був патріотом.
В. Самійленко.

Заборона українського друкованого слова розпорядженем цензури 1876 року нанесла смертний удар українському відродженю 70-их років. Праця такого великого діяча як Драгоманів, та його сучасників, не поширила ся в народі, а тільки довгі роки переховувала ся серед української інтелїґенції, а коли і дала плід то головно за російським кордоном в Галичині,

Та нім розглянемо український рух за послїдну четвертину XIX столїтя, мусимо відразу ясно уявити собі тогочасну Україну і її поділ, відносно сьвідомости та культури, на три окремих частини: Лївобережна Україна, Правобережна та Галичина з Буковиною.

Правобережна Україна.

Найсумнїще виглядає Правобереже: Подїлє, Волинь та Київщина.

Там зійшлись до купи три ворожих елементи: польські римо-католицькі дїдичі, православні попи і українські хлопи-рільники.

Там по фільварках порозсїдались всїлякі «ясновельможні» ґрафи та князї, а попри них їхні окомани та жондци, висисаючи остатні соки з хлопа, не согірше як їхні батьки робили се за часів паньщини. Ся шляхта гонорувалась своєю «польськостию», але і вгадцї не мала підносити культурно правобережних хлопів. І так вихвалена «польська культура» не розширялась по правобічній Україні далї воріт панського двору.

Другий табор, — се православні попи, котрі, прогнавши з Правобережа греко-католицизм (унію), скліщились з царатом і, в подяку за поміч проти Риму, провадили величезну москалїзаторську роботу. Тому-ж тепер Правобережна Україна є геть більше змосковщена як Лївобережна. Особливо підлягли москалїзації Поділє та Волинь — ся українська Вандея, рівна по своїй темноті хіба Закарпатю. Розсадником тьми та москалїзаторства відзначилась особливо Почаївська Лавра на Поділю, котра враз з кордонною вартою допильнувала недопущеня в села Правобережа промінів культури з Західної Европи, а передовсім ідеї українського відродженя з сумежної Галичини.

На височині хоч якогобудь значіня в українськім русї лишив ся тільки Київ, в котрім ще блимав маленький каганець української сьвідомости. Колиж Київщину вкрили фабрики цукру, нарід відірвано від стародавного способу господарки, а затруднено в тій новій величезній індустрії — тоді на Київщині починають ся рухи, які невдовзї стають сталими підготовлювачами революціїйної сьвідомости. Сї рухи проявили себе насамперед страйками. Пригадаймо собі хоч той славетний страйк в Шандарівці.

Київщина визначалась також і релїгійним рухом, так званим «штундизмом», себто баптизмом. Ходячи на зарібки у німецькі кольонії на Херсонщині, наші Київщани познайомились з наукою баптистів, і ся ідея евангельського християнства та демократизації церкви так захопила їх, що незабаром сотки тисяч Київщан покинули православє, а стали баптистами.

Капіталїзм у свойому розвитку нищить не лише февдальний (панщизняний) устрій, він нищить і старі релїгійні погляди, зміняючи їх новими відповідно до демократизації цїлого людського житя.

Православний клер почав страшні переслїдуваня «штундистів», мордуючи і гонячи наших протестантів негірше, як в давнину погани гонили християн. Були випадки, коли підюджена попами юрба підпалювала хати, в яких були зібрані на молитву баптисти, і пекла їх там живцем. На доноси попів тисячі штундистів були заслані урядом на Сибір. Богато тисяч, через релїгійні переслїдуваня, мусїли лишити Україну і виемігрувати до Спол. Держав та Ка-

нади.

Поділє і Волинь в сїм переході майже нічим не відзначились, хіба що дали поета-гумориста С. Руданського. Київщина дала Т. Шевченка белєтриста Нечуя-Левицького, декількох акторів, але більшість українських поетів, письменників, вчених, а потім і полїтичних діячів дали нам Лївобережна Україна та Галичина.

Лївобережна Україна.

Лївобережна Україна очистилась від польського гнету ще від часів Богдана Хмельницького (1648). Лївобереже є власне тою частиною України, на котрій було розвинулось самостійне українське житє, українська культура, українська державність, одним словом — Гетьманьщина. Коли на Правобережу царат відступив українських хлопів на поталу польським дїдичам, то на Лївобережу вже від часів цариці Катерини II. нарід і землї були роздїлені поміж саму українську козацьку старшину. Хоч ся старшина і помосковщилась і поробилась «дворянами-поміщиками», та се московщенє йшло поволи, знаходячи опір навіть в самім новоспеченім дворяньстві. Богато з сих дворян признавались, що вони «також Малороси», любили сьпівати українські піснї і в розмові з «людьми» уживали української мови.

По скасованю паньщини, під впливом загальноросійського «народовольчеського руху», а також і поезій Шевченка, сотки українських молодих інтелїґентів запалюють ся демократичним духом; і хоч царат не дає їм зорґанізуватись в певну полїтичну партію, та всеж вони старають ся працювати над культурним піднесенєм Лївобережа. В сїм сприяла їм на Лївобережу інституція земств, якась карикатура на сойми. Сї земства були повітові і ґубернїяльні, а вних засїдала майже сама богата шляхта.

Але ся напів-лїберальна шляхта старалась будувати школи, дороги і всїляким робом запроваджувати культуру на Лївобережній Україні. Навіть час від часу сї земства жадали від уряду запровадженя в сїльских школах української мови; та звичайно уряд їх не слухав. Полтавське земство поставило памятник Котляревському і розпочало старанє за памятником Шевченкови. Се земство запровади-

ло в Миргороді артистичну школу, в якій артист Сластьон з учениками витворив спеціяльний український стиль в малярстві, будівництві та орнаментиці.

В сім самім часі пани на Правобережу знали тільки одно: дерти шкіру з хлопа, як кору з липи.

Коли на другім березі Дніпра угнетений народ забув навіть більшість пісень, то Лївобічна Україна переховала у себе силу історичних козацьких дум, от як «Ой не гаразд Запорожці», «Руйноване Січи» і т. и., в яких ще дзвенів протест проти злуки України з царатом.

Та і лївобережне православне попівство, не маючи релїгійного ворога, не дуже потребувало царської помочи, як те на Правобічу і мляво брало участь в московщеню народа. Майже усі сільські попи розмовляли українською мовою, а московської уживали хіба в листованю та проповідях, тай самі добре її не знали. Культурно стояли вони низько, проводячи своє житє у власних господарських клопотах, піятиці та картограйстві.

Але між ними трафляють ся вже і сьвідомі Українці з певними демократичними поглядами, а пізнійше навіть соціялісти революціонери. Найбільше революційно настроєного попівства з певним українським характером виховувала духовна семинарія в Полтаві, котра прославилась голосними полїтичними розрухами та бучами семинаристів, за які неоден з них відсидів у «Івановій хаті».

Австрійська Україна.

Від часу скасованя паньщини (1848 р.) котра впала під натиском революції у Відни, викликаної тодішними переворотами в західній Европі, почав ся в Галичинї рух серед української буржуазії. Буржуазійну верству становили передовсім попи; відтак — їхні дїти та дїти заможних хлопів, які вичували ся на професорів, лїкарів, адвокатів, та всіляких урядників. Ся українська інтелїґенция взяла ся згодом за промисл та торговлю і тим поклала в Галичинї перші основи українській капіталїстичній клясї.

Галичина була під ярмом спілки польських дідичів і римокатолицьких ксьондзів; в пазурах тої спілки гинули галицькі хлопи. Галицькі українські інтелїґенти, промисловці і гр. кат. попи заложили свою «спілку», щоб

видерти галицький український нарід з пазурів «Поляків», а дістати його в свої власні. Зорганізовано отже націонал-демократичну або «народну» партію. Поза її клясовістю, мусимо признати, що ся партія зробила величезну просьвітну та культурну роботу. Вона воскресила галицьку Україну і зараня знищила вплив москвофільскої роботи, веденої в Галичині за московські рублї «Твердорусами»; дала послїдними роками 30 послів до віденського парляменту і майже таку саму скількість до галицького сойму, вона зробила українське питанє европейським, вплинула на відродженє України під царатом, і се була одною з причин до вибуху російсько-австрійської війни.

Не можна промовчати, що в роботї над піддвигненєм галицької України на її сьогоднїшний рівень, належить ся у великій мірі також і партії радикальній, котрої творцями і проповідниками були два ученики Драгоманова, Ів. Франко та М. Павлик. Радикальна партія, з її напів-соціялїстичною програмою, богато прислужилась видвигненю з темноти галицьке українське мужицтво, яке нинї своєю полїтичною сьвідомостею перевисшило своїх братів на закордонній Українї.

Культурництво на Лївобережу.

В той самий час, коли український рух в Галичинї поборював у своїм поступі всїлякі перешкоди і рік за роком завойовував собі Галичину та Буковину — українська інтелїґенція на Українї під царатом була осуджена на моральну смерть. Цензура 1876 р. майже вбила і ту малу роботу в народї, яку можна було робити в царстві батога та вязниць. Щоб уявити собі, який страшний утиск був в Росії, досить пригадати слова одного київського журналїста:

— «У нас вільно писати тільки про кльозети»! так скаржив ся одного разу він своїм читачам.

Сей страшний утиск, що за кожде правдиве слово чекали перетупника роки, ба десятки років вязниці або засланя, сей страшний утиск волї зборів та орґанізації зробив з усего українського руху на Лївобережу якусь заснїчену калїку.

До культурницької доби належуть письменники, поети,

актори та музики, як Грінченко, Левицький, Кропивницький, Тобилевичі, Яновська, Заньковецька, такі діячі як Чикаленко, В. Леонтович, П. Мирний, композитор Лисенко і богато инших. Загальна прикмета усіх їх була та, що майже усі вони належали до дідичівської або урядницької верстви; а були Українцями тільки тому, що мали «щире серце» до неньки України. Не дурно прозвано культурників «українофілами» — любителями України. Ще одна важна прикмета сих людий була та, що в них не було жадного політичного проґраму, не було ані одного орґанізатора і вони не мали жадної сполуки з народом. Тільки любили вбиратись в вишивані сорочки і носити сірі смушеві шапки та широкі запорожські штани. Любили сьпівати українську пісню і часом говорити з своїми робітниками про історію України. Хлоп слухав, але не розумів, що таке ті гетьмани і думав, що його пан дурний.

Коли пізніще цензура попустила і було дозволено друкувати українські книжки, але самого простенького змісту, (от як «Про рябу кобилу»,) і то російським правописом, — наші культурники, як в Київі, так в Харкові і Петербурзі почали видавати книжки «для народу». Зміст тих книжок був невинний, кожда книжка була обтесана, як тріска, олівцем цензора, і не могли бути ті книжки доброю духовою поживою для народу; але і такий книжці ще тяжко будо дістатись до народних рук. Поверх 70% українських селян не вміють читати, а ті що вміють були хоронені від всякої книжки та ґазети поліцією та попами. Отже льояльна праця культурників не давали майже ніяких наслідків.

Щоб здобути собі право на нарід, треба було зблизитись до народу, треба було завести бій з царатом, треба було встановити в Росії демократичний устрій правління. Се значило стати революційною партією, і провести на Україні революцію в сполуці з иншими революційними партіями, що під кінець XIX століття буйно розвинулись по всіх закутках царату. Але нашим культурникам власне революція і не снилась! Се було те зневірне поколінє, що в молодих літах захоплювалась террористичними і народовецькими ідеями інтеліґентської партії «Народовольців». Коли ся партія вбила царя Олександра II, а уряд немилосердно пімстив ся над захопленими до рук убійниками, — в

Росії почалась страшна реакція, що тяглась більше як 20 літ (1871—1891). Убитєм царя народовольці думали викликати в народі революцію і увільнити Росію з під ярма абсолютизму, але зле обрахувались. В нарід було впоєно, що цар Олександер II, з свого доброго серця скасував паньщину, і коли люде довідались, що їхній «цар освободитеь» убитий, так замість повстаня, правили по нему панахиди і в своїй темноті плакали за своїм катом, а проклинали революціонерів. Сим настроєм народу покористував ся уряд, скасував усі ліберальні інституції, що запровадив Олександер II, і від того часу почалась пекольна реакція Олександра III.

Налякана шибеницями ліберальна інтеліґенція покинула свої «дурні мрії» про перебудову Росії на конституційну державу тай сховались в дучку, а непокірливі вивтїкали на чужини, щоб там пересидїти до слушного часу. Про яку б небуло реальну роботу в народі тепер не могло бути й мови. Залякана та затовчена царатом наша інтеліґенція своєї власної тіни боялась. Сталось таке, що розмовляти рідною мовою вважали за небезпечну річ; діти відомих українських письменників повиростали, не знаючи української мови; тай самі батьки навіть в приватнім житю уживали московщини.

А тим часом по всїх великих українських містах (звичайно змосковщених) розвинув ся капіталїзм. Ідеї европейського соціялїзму просякли у Росію необминаючи й України. Появились в цілій Росії Російська Соціял-Демократична Партія та Партія Соціялїстів Революціонерів. Обидві сї партії поставили у свої програми між иншим таке: скасоване царського абсолютизму, 8 годин праці для робітників та конфіската царських, державних, панських монастирських та попівських земель на власність рільників, а до того щей воля мови, зборів, друку, та загальне, рівне, тайне та безпосередне виборче право.

Сей програм захопив собою усе, що було жвавіщого та прагнющого волї в Росії. Інтеліґентний та фабричний пролетаріят гуртовавсь в комітетах Р. С. Д. Р. П., а революційна дрібна буржуазія, малосьвідоме робітництво та селянство повнили ряди П. С. Р., ловлячись на гучні бойові гасла тої партії.

Визвольний рух захопив вищі школи. Почались по

університетах страйки та демонстрації академічної молоді, —арешти та запротореня до війська та засланя на Сибір непокірливих. До університетських розрухів пристали фабричні робітники і червоні прапори революції прикрасили Київ, Одесу, Варшаву, Харків, Москву та Петербург. Ґімназіяльна молодь теж, як ґубка воду, всмоктувала й собі нові ідеї волі та демократизму і прагла швидчи дістатись до університетів, не вчитись, але боротись. Мовляв: «Коли діти замовкнуть, так камінє буде кричати». Отже батьки були німі 20 літ, їхні діти мусіли понести на вівтар волі свою кров.

Чим дуще розвивав ся по Україні революційний рух за проводом московських революційних партій, тим глибше ховались українські культурники у свої дучки, з зневірою та острахом дивлючись на сю чужу і нерозумілу їм прояву. А їхнім обовязком, як «приятелів народу», личило-б першим стати в ряди борців та, маючи житєвий досьвід, покермувати молодими борцями. Сеґо наші культурники не зробили і лишились в очах як московських та польських революціонерів, а потім і українських, гуртом назадників, гуртом кастрованих політикерів. Се становище культурництва відчували навіть кращі люди того гурту; вони відчували, що або мусять згинути політично, або ставати в ряди революції. Найліпше схарактеризував культурників — українофілів сам таки член їхнього гурту поет-сатирик В. Самійленко у сатирі «Патріотам».

Закінчити добу культурництва тай перейти до слідуючого періоду «Передодень Революції» булоб несправедливостею, колиб ми не вказали і нате добре, що зробили культурники. А першою і найголовнійшою заслугою є те, що вони переховали «гискру мазепиньства» тай передали її новому бойовому поколїню.

Культурники переховали усю духову спадщину полишину Україні Котляревським, Гребінкою, людьми доби Методієвського Братцва, Шевченком, Драгомановим і иншими. Культурники дали нам цїлий віддїл новітніх поетів, малярів та письменників, вони дали нам Лисенка, котрий зробив українську пісню славною в цїлім сьвіті. Доба культурництва дала нам український театр, защо вічна слава Тобилевичам, Кропивницькому, Старицькому, Занковецькій і иншим акторам, дійсним мученикам штуки. Не можу-

чи нічого зробити великого дома, культурники не пожалували гроша і підтримали український просьвітний та літературний рух в Галичині тисячами, а тисячами карбованців. Культурника видали з себе історика М. Грушевського, культурництво породило маляра Сластьона і його Миргородську Школу. Культурники були батьками нового поколіня сміливого, нетерплячого гнету, не жалучого житя та маєтку свого, поколіня борців не тільки за Україну, а і за ідеї вселюдського добра.

Передодень революції.

(1900—1905.)

Чи винні квітки, що квітчали стебло?
Стебло до квіток доросло ся. —
Віки виростали і слово гуло
На голову вашу, тирани.
П. Крат.

Від часів партії «Народної Волі», богато відмінилось в царстві Романових. Цар Олександер III. рядив твердою рукою, його жандармерія та шпиги ввихались по імперії, викорінюючи найменьші зародки протесту. Кліка душманів у своїм ідеалїстичнім нерозуміню історії була певна, що поява соціялїстів та революціонерів в державі походить через навчаня незадоволених урядом одиниць, та ідеалїстів, або через інтриґу иньших урядів зза кордону, і що досить добре тримати нарід в карбах, під страхом козацького нагая та сибірського засланя, і в Росії до кінця сьвіту нїщо не відмінить ся. Але та відміна робилась день у день: В Польщі, навколо Москви, в Катеринославщині повставали фабричні та промислові райони, в самім Петербурзї і по більших містах Московщини та України зявились фабрики, та варстати, державу заснували залїзниці — економічно Російська Імперія відмінилась з панщизняної на капіталїстичну. До нового укладу житя треба було і нового державного системy. Та сего царат не хтів бачити, Але житє не звертало уваги на прислїповату царську бюрократію, воно йшло наперед, воно родило силу, що мала розломити ті царські карби. Сам царський уряд попертєм та протекцією хатнього промислу копав собі ями.

Цар Олександер III. умер, віддаючи Росію свому синови Миколі II. підмінoвану революцією:

Незадоволенє селян, їхнє жаданє землї, збільшуєть ся і кріваві страйки робітництва все ширше обхоплюють імперію; починають ся славетний рух студентів унїверзитетів; враз виростає сила партій Соціял-Демократів та Соціялїстів Революціонерів.

І на Україні почувся сей рух. По великих змосковщених містах її, як Київ, Катеринослав, Харків, та Одес, завязались осередки революційних орґанізацій московських «С.-Д.» та «С.-Р.» Ті орґанізації на Вкраїні головно були наповнені змосковщеним жидівським робітництвом. Але від 1900 р. зявляють ся на Вкраїні під царатом і щиро українські партії: Революційна Українська Партія, Українська Народна Партія, Українська Партія Соціялїстична, а потім Українська Радикальна Партія. Українська Революційна Партія, — се була дійсна сила, поперта українськими студентами Харківського та Київського унївеситетів та всею сьвідомою українською молодею, а така як У. Н. П. се був твір д. М. Шемета з Лубень на Полтавщинї та кількох його прихильників; У. П. С. був твором Поляків братів Єедлецьких з Київщини. (Вони пробували видавати часопись «Добру Новину». Потім та часопись перейшла в руки Р. У. П.). Рад. Пар. показала своє жите виданєм кільканадцятьох брошурок у Львові для України під царатом.

Отже меже тими партіями тільки Р. У. П. варта уваги в початках сеї коротенької підготовавчої доби.

Як ми згадували поперед, революційні та соціялїстичні верстви російського суспільства дивились на українських культурників, як на людей нездалих до житя, а на їхні національні мрії, як на назадництво. Та молоде українське поколїнє не могло знести тої погорди. Воно чуло в собі сьвіжі бойові сили, воно відчувало і розуміло ганебне боягузство своїх батьків. І сталось, що українська унїверзитецька молодь висше згаданих університетів змовилась виступити на полїтичну арену, як українська революційна сила. Ті, що дали початок сій славетній орґанізації були: Антонович (Муха), В. Винниченко (Де-де), М. Порш (М. Полуботьок), Ткаченко (Хвиля), Кавун (псевдонім), Л. Левицький, тов. і тов-шка Лозенки (псевдонім) Скоропис-Елтуховський, Ю. Мелїневський (Ів. Гілька), П. Крат (П. Розвійполе), М. Коренецький, М. Гаврилко, Ів. Жук, Мартос, Петлюра, і инші. Богато з висше наведених діячів передтим були членами московських партій С. Р. або С.-Д.

В 1901 р. Р. У. П. видала свою першу книжку «Самостійна Україна» і нею почила свою діяльність. Зараз потім, вийшло ще кілька брошурок, як «Дядько Дмитро»,

«Чи є тепер панщина?», і т. и. Партія почала видавати у Чернівцях свій орган «Гасло», а потім у простій мові для селян часопись «Селянин». В 1902 році вибухли розрухи селян на Полтавщині та Харківщині, та в жнива того року роспочав ся великий селянський страйк в Галичині. Сі розрухи та страйк підбадьорили членів Р. У. П., давши їм надію на кінцеву перемогу.

По великих українських містах змосковщений пролетаріят був на якийсь час поза впливом українських революційних діячів. Лишалось українське малоземельне селянство. До него й звернулась Р. У. П. Повстали Вільні Громади на Полтавщині, Чернигівщині, тощо. Київ, Харків та Львів були центри. У Львові Закордонний Комітет та Редакційний Комітет продукували потрібну літературу та пакували її на Україну.

Потім і по містах зявились робітничі органїзації Р. У. П. Головно в Київі. В 1903 р. під вплив сеї партії підлягла майже вся Полтавщина, де рей вело місто Лубні, а за ним йшли Миргород, Полтава, Прилуки, Золотоноша. За Полтавщиною рухалась Чернигівщина, Слободянщина меньше, трохи Київщина і ще меньше Поділє.

Та в самім початку зорганізуваня Р. У. П. була пробачена річ, котра потім допровадила партію до росколу. А власне мало звернули уваги на теоритичний бік своеї програми, а з того було таке, що Р. У. П. не мала в собі нічого ясного. Там згуртувались українські і соціялісти-революціонери і соціял-демократи і навіть дехто з націоналїстів. Та така мішанина довго не могла при купі втриматись. Уже від 1903 року починаєть ся в партії неспокій. Перед нею стоять три дороги: соціялдемократизм, соціялреволюціонізм, а чи націоналреволюціонізм? Більшість партії хиталась, хилючись в напрямку національної соціял-демократії. Першими повідпадали від Р. У. П. націоналїсти революціонери. Але в рядах Р. У. П. був гурт і скрайних інтернаціоналїстів під проводом т. Ів. Гильки (Ю. Меліневського). Вони просто натискали на Р. У. П. прилучитись до загальної Російської Соц.-Дем. Робітничої Партії. Сей гурт в осени 1904 р. вислав зі Львова на Україну П. Крата ширити ідею інтернаціоналізму. В Центральнім Комітеті були тоді такі, як М. Порш та Гук з твердим національ-соціялїстичним напрямком. П.

Крат поїхав на Полтавщину, де його попер марксїст М. Коренецький, Вільна Громада на Полтавщині теж захиталась; там лїдерами були тов. і тов-шка Левицькі. Тов-шка Левицька переконала громаду в напрямку інтернаціоналїзму. Але на внесок А. Левицького поклали лишатись в Р. У. П. до партійного зїзду, що мав відбутись десь тої зими. Коли Центральний Комітет довідав ся, що П. Крат аґітує за інтернаціональним напрямком, покликали його, до Київа і йому заборонено ту аґітацію. Тоді П. Крат відїхав до Львова, де зібралось кілька його товаришів інтернаціоналїстів, чекаючи на зїзд. З них були сї: Ю. Меленевський, Ткаченко, Кавун, Карась, — усе люди високої соціялїстичної осьвіти і загартовані революціонери. З ними тримав ся і Павлов (Біск) член Центрального Комітету Р. С. Д. Р. П. Зїзд відбув ся десь в різдво. Націонал-соціялїстичний напрямок взяв гору і партія расколол ась. Гурт Ів. Гильки пристав до Р. С. Д. Р. П., зорґанізувавшись в так звану «Українську Соціял-Демократичну Спілку» автономно сполучену з Р. С. Д. Р. П., Скоропис та Лозенки зразились расколом і покинули на якийсь час партійну діяльність, але й Р. У. П. мусїла відмінитись. Перехрещено її на Українську Соціял-Демократичну Робітничу Партію. Ся партія приймила у свій програм автономію України, коли Укр. С. Д. Спілка задовльнялась пунктом Р. С. Д. Р. П. що до самоозначеня народів.

15-го Січня 1905 р. вийшов перший нумер орґану Укр. С.-Д. Спілки «Правда». М. Коренецький забрав в свої руку рух на Полтавщині. Незабаром Ів. Гилька відїхав на Україну і зібрав в ряди Укр. С. Д. Спілки найкрасші українські соціял-демократичні сили. Між иньшим таких як Ів. Киреєнка, П. Тучапського, т. Грушницьку. т. Сергія (псевдонім) і иньших. Р. С. Д. Р. П. на Україні мусїла попирати Укр. С. Д. Спілку і вступатись їй з дороги після ідеї самоозначеня націй. А бувша Р. У. П., тепер У. С. Д. Р. П була підупала, бо половина красших партійних робітників здібних орґанїзаторів, та письменників повідпадали.

Та сей роскол спричинив ся тільки для добра українського пролєтаріяту та взагалї української справи. Націонал-соціялїсти, назвавши себе У. С.Д. П., мусїли поволи розвинутись у дійсну українську соціял-демократію. А скрайні українські інтернаціоналїсти, злучившись з

Р. С. Д. Р. П., поставили в тій партії українське питанє на дневний порядок. Треба завважити, що перед тим Р. С. Д. Р. П. визнавала право на національне самоістноване Польщі, Кавказови, Финляндії, Жидам, а що до «малороссов» так тут була стара асиміляторська пісенька: «одинъ народъ, одинъ языкъ». Від ч. 77 «Искра» орґан Р. С. Д. Р. П. починає трактувати українське питанє однаково з польським чи финським.

Як побачено пізнійше, ріжниця, що поділила Р. У. П. в 1905 році потім щезла і члени обох напрямків, попустивши де в чім один другому, стали знов до спільної праці.

Тимчасом війна Росії з Японом кінчилась для царату срамотним миром. На Україні, як члени Р. У. П., так потім і тих двох нових орґанізацій, добре попрацювали, щоб поширити в народі незадоволенє проти тої війни. Укр. С. Д. Спілка видала славетну відозву «Селянам війни нетраба!»

Примiром селяне на Полтавщинї були так розаґітовані, що покликуючи «запас» (резерву) уряд був примушений обіцяти резервістам, що їх на війну не поженуть.

Війна скінчилась. Там на полях Манджурії стояли сьвіжі могили, незнати нащо і пощо повбиваного найкращого квіту Росії, а тут ще висїла над головами кождого мара «Червоної Неділї» (9-го Січня), ще кождий чув в своїх ухах стріли «Потьомкина».

Наблизилась славетна осінь 1905 року.

Ми мусимо ще згадати про те, яку ролю в сїй добі відогравали «старші» і що робилось у визвольнім напрямку на австрійській Україні.

«Старші», або та культурницька буржуазія, тепер цілковито поховалась по своїх дучках, з страхом та переляком дивлючись, що роблять «молодші». «Старші були в ролї квочки, висиджені котрою качата пішли на воду. Новоспочатого руху вони не розуміли. Самі, здебільшого банкротуюча земельна шляхта, вони все ж не могли погодитись з земельною програмою революціонерів. Вони хтіли тільки такої волї, деб мож було вільно розмовляти та читати по українському. А таке становище культурників зробило те, що навіть ті селяни, що вже були ними зукраїнізовані, — кидали їх і приставали до московської партії соціялістів революціонерів, бо ті обіцяли землю.

Українська інтеліґенція на австрійській Україні мало розумілась на українських справах під царатом. От знали, тільки, що там є «цар, кнут, Сибір, закон 1876 р.», що там шляхта розмовляє по французському і ще пару подібних сему інформацій. Про те, що на Україні демократизм був висший як в Галичині, того нікому й не снилось. Просякла клерикалізмом галицька буржуазія напинала усіх своїх сил видрапатись на плечі рідного народа, прогнати з Галичини Ляхів та Жидів.

І коли перші українські революціонери прибули на австрійську Україну їхнього прибутя майже не завважили. Правда у Чернївцях Когут та Смаль-Стоцький поперли трохи Антоновича у виданю «Гасла»; але коли головна зокордонна кватира Р. У. П. перебралась до Львова, так тут український «загал», окрім кількох одиниць, революційними діячами з України майже не цікавив ся. Ті що найдужче поперали революціонерів з України під царатом були: т.т. Левко Ганкевич та В. Левинський і взагалі більш-меньш усі проводирі української соціял-демократії Галичини та Буковини.

Перша революція.

(1905-6 р.р.)

> Досить крови та сліз, досить дзвону [ланців,
> Годі мовчки терпіти конати!
> Геть катюг-людоїдів, крівавих царів!
> Гей, підводь ся, робітнику-брате!

9-го Січня, та «Червона Неділя», стрясли пролетаріятом цілої російської імперії. Почались страйки по всіх великих містах. То не був тільки протест проти вчиненої царським урядом масакри спокійних людей, то був протест і проти програної війни, і проти усего царського устрою. Від весни аж до жнив пролетаріят не заспокоював ся. Головно ворушилось робітництво в Московськім промисловім дистрикті та Петербурзі. Уряд чув себе так здекредитованим, що почав попускати в утиску. Соціял-демократів майже не переслідували. Самі жандарі казали, що уряд має тепер на оці тільки терористів. Почувши таке попущенє, робітництво взялось до впроваджeня в житє т. з. «робітничих бірж», себто що вечера вони сходились на означеній улиці і, ходячи вздовж хідниками, аґітували та розвязували партійні справи. А лїберальна буржуазія та інтеліґенція, що гуртувалась в Конституційно-Демократичній Партії почала вряджувати бенкети. На тих бенкетах, сидючи за столами встановленими напоями та наїдками, лїберали проголошували промови та пили тости за волю.

Мійське робітництво якийсь час придивлялось тим бенкетам лїбералів, а потім, хоч і не прохане, стало зявлятись на ті бенкети, і замість обережних балачок лїбералів про конституцію, почулись там грімкі гасла революції.

На Україні, вбогій на робітничу клясу, рух був слабший*), ніж в Московщині. А по селах нарід майже не ру-

---

*) Приміром вернувшись з Москви, Ів. Гилька росповідав в Полтаві, що в Москві робітництво збіраэть ся тисячами до свого робітничого дому, де вільно радить ся та дискусуэ про полїтику та соціялїзм. Сю вістку члени Укр. Соц.-Дем. Спілки приймили від него з великою заздростею, бо вони на Полтавщині мали до дїла з жменькою робітництва тай то не фабричного, але більше майстровою челядю.

хав ся, хоч селяни були вже розбуджені подіями тої хвилї. Селяни сподївались, що «прийдуть студенти і дадуть їм землю».

В загалї полїтичні розрухи починались в російській імперії найдуще в осени, коли революційна університетська молодь стягалась на зиму до своїх висших шкіл. Так сталось і в осени 1905 р.; зїхались студенти і заворушились Їх підтримали робітники і вибух першої всеросійської революції був повітрю.

І тут ще раз справдилась та думка, що революція не робить ся, а родить ся, підготована зміною економічних обставин, та її вибух спричинюють полїтичні та економічні катастрофи. В сім випадку поразка в Японській війнї була тою причиною. Цікаво мати на увазї те, що усї соціялїстично-революційні партії в цілій російській імперії і до голови собі не брали, що сего 1905 року мала статись та революція. Вони бачили свою непідготованість, бачили ту жменьку сьвідомого робітництва в порівнаню з морем робітничо-селянської несьвідомости, бачили, що виступ в тій хвилї скінчив би ся поразкою революції. Приміром тої осени на цїлих три мілїона Полтавщан Українська Соц. Дем. Спілка не мала і трох соток орґанїзованих селян та робітників (беручи в той рахунок і Жидів-робітників), — а У. С. Д. Р. П. тодї майже не істнувала, приболївши після повисше згаданого росколу.

Роспочав революцію Всеросійський Союз Колїйовців. Колїйовці не були під контролею котрої одної революційної партії. Колїйовці вибухли, як вибухає порох, до котрого догорить ґніт, і потягли за собою усї міста, частину війська і декотрі сільські дистрикти.

13-го Жовтня уже майже усї зелїзниці стали. Страйк спинив усю комунїкацію. Проводирі були цїлковито проти того виступу. Але вони мусїли бути там, де був нарід. Звичайно робітництво Петрограду та Москви вибухло дужче, як дрібно-міщанський Київ, або безпролєтарська Полтава. Та залїзнича сила на Україні робила туж ефектовність як і скріз в Росії.

Царат погнув ся і видав манїфест 17-го Жовтня, проголошуючи конституцію. Боротьба скінчилась. Нарід висипавсь на улиці, як хмель з бочки, щоб сьяткувати день волї. Але царат пробував тільки силу. Сьвято волї скінчи-

лось масакрами та погромами. Уряд тепер знав кожного, хто є проти царату. Почались знов арешти та утиск. Бачучи зраду з боку уряду, зелїзничники застрайкували знов. Почалась дійсна боротьба. В Петроградї зявляеть Рада Робітничих Делеґатів на чолі котрої стають Носар-Хрустальов та Максим Горкий. Огонь повстанє сягає по далекий Владивосток, у Грузію, запалює цїлу Україну.

На Україні головними містами розрухів стали звичайно ті, де було більше пролетаріяту: Київ, Харків, Катеринослав, Одес; а з сїльских дистриктів головно Херсонщина. Хто ж проводив усим тим рухом на Україні? Спільного проводу не було. Московські соціялїсти революціонери та соціял-демократи, жидівські бундовці, колїйовці, польські соціялїсти, українські соціял-демократи обох напрямків кермували боротьбою. Місцями єднались у спільні комітети, але здебільшого не полишили своєї фракційної ворожнечі навіть у таку хвилю. Найбільш змосковщені Харків та Катеринослав підлягли проводу Москалїв та Жидів. У Київі Ґенеральний Комітет Укр. Соц. Дем. Спілки бере в свої руки провід і над московськими соціялдемократами. Рух на Полтавщині і на цїлім Правобережу тепер відбуваєть ся за проводом Спілки; Іван Кереєнко проводить; Ів. Гилька саме дістаєть ся на волю з тюрми. До партії пристають люди, котрі раніш стояли на убочу. Приміром так робить Скоропис-Єлтуховський. Він пристає до У. С. Д. С. і проводить рухом на Херсонщинї. Він потрафив зорґанїзувати там щось подібного до республики. Через якийсь час навіть зелїзниці були в його руках.

Тим часом смерть царату залежала від того, як піде революція в Петроградї та Москві.

Там на півночи в обох містах Ради Робітничих Делеґатів намагають ся не тільки повалити царат, але простягають руку і до захопленя влади над цїлою Росією. Їх підмовляють до того «большевики». Соціял-демократи «меньшевики» противлять ся тому, кажучи, що се наполошить лїберальну буржуазію і вона зрадить справу революції, скочивши назад в обійми царату. Та в роспаленю боротьби, їх не хтіли слухати. І сталось так, як «меньшевики» казали, що буде. Лїберальна буржуазія забралась з поля боротьби, лишивши робітництво саме. Царат здусив Петроград, розстріляв Москву, розпустив по цїлій імпе-

рії «караючі експедиції». І революція впала.

Впала вона і на Україні. Впала вона через зраду лїбералів та через те, що селяни майже не помогли. А тільки дивились, що зроблять. А селянські сини, вбрані в салдатські та жандарські мундури, щиро звихнулись добити визвольний рух.

З упадком Москви поломилась революція і на Україні. В лютім 1906 р. царат був уже паном ситуації. Проводарі революції, хто не згинув, або поховались під чужими пашпортами, вивтікали заграницю, або дістались до арешту та під суд.

Гірко потерпіли селяни на Полтавщині, через села котрих перейшла «караюча експедиція» Филонова.

Та революція не була ще цілковито здушена. «Підземна Росія» знов роспочала свою партійну роботу. Тай здобутки хоч і невдалої революції були великі: царат мусів скликати Державну Думу; воля друку не впала враз з революцією. Надії на новий вибух повстаня кріпили революціонерів через ціле літо 1906 року.

Реакція і друга революція.

(1906—1917.)

До вас, до голодних, знужденних братів
Ми кличемо: Слухайте ради,
Кінчайте роботу, що ми почали,
Упавші зведіть барикади!
Павло Крат.

Друга революція зараз не прийшла. Навпаки зявились страшні, гидкі роки реакції. Здавалось, що російська імперія переродилась. Та інтелїґенція, що стояла за волю, тепер дбала тільки сама за себе. Усї запосїлись винищити революцію. Революціонери не були певні свого батька або жінки. Та шкільна молодь, що колись брала участь у революційній роботі, тепер пірнула в роспусту орґанїзуючись в товариства «вільного коханя».

Дума тільки думала, а царат з кожним роком зводив і те думанє на ніщо. Так йшло аж до 1914 року. Запозичений по вуха у французських капіталїстів, царат мусів «відробити» те участею у Европейській війні. І в сій війні знайти свою смерть.

Та під попилом реакції не згасали ідеї волі. Не згасала а ширилась в глиб і ідея вільної України. Тут починаєть ся власне той рух, котрий кінчить ся проголошенєм Української Народної Републики.

За час реакції воскресли до діяльности декотрі з «старших», зорґанїзувавших ся в партію подібну до московських конституційних демократів. Любка Яновська в Київі проводить тамошною громадою тої партії. Потім в Київі зявляєть ся професор М. Грушевський. Поволї відживають і зорґанїзовують ся і соціялїстичні сили. Але тепер провід переходить до У. С. Д. Р. П. Члени Укр. Соц. Дем. Спілки пробують теж відбудуватись, але в їхніх рядах зявляєть ся український національний дух не сопрший від У. С. Д. Р. П. Сьвяткованє 100-их роковин уродин Тараса Шевченка показують, що за часів реакції українство зросло в поважну силу. Пригадаймо хоч демонстрацію Українців у Київі в 1914 р. весною.

Далї почалась війна, а з нею ще більше підніс ся український націоналїзм як в старім краю, так і в Америцї. Пригадаймо тільки собі «Січових Стрільців», «Товариство Визволеня України», і т. и. А в Америцї «Федерацію Українців в Злучених Державах».

Революція 13-го марця, валючи цара, скинула кайдани і з України. Провід на Українї дістаеть ся в руки майже усїх тих, що колись зорґанїзували Р. У. П. Сей уряд з щирих, загартованих борців українського робітництва та селянства — запевнював перемогу революції і української ідеї на Українї.

Полїтичне житє на Українї розпочало ся тим, що в Київі засновано Українську Центральну Раду, яка відразу стала між Українцями найвисшою полїтичною владою і яку признали всї партії і всї орґаніації по цілій Українї. Головою Української Центральної Ради став проф. Михайло Грушевський, який з початку революції приїхав був з Москви, де йому позволило жити царське правительство; його заступниками були: найбільший з живучих українських письменників Володимир Винниченко і талановитий журналїст Сергій Єфремів.

Не менше сильною і могутною була також і друга українська орґанїзація — так званий український ґенеральний військовий комітет, який все-ж признавав над собою власть Центральної Ради. Сей комітет заступав українську мілїтарну силу і його створили українські салдати на своїм з'їздї 21-го мая, 1917. Головою сего комітету став Семен Петлюра, талановитий український письменник.

Українська рада утворила ся також і в Петроградї, щоби інформувати Росію і її народи про український рух та заступати українські інтереси при тимчасовім російськім правительстві. Українські домаганя, надіслані до Петрограду Центральною Радою, були спершу дуже умірковані. Українцї жадали для себе автономії на основі федеративної звязки з російською державою. Комісар для справ України в Петроградї мав пильнувати, щоби центральне російське правительство в нічому не нарушувало прав і вольностий України та незанедбувало своїх обовязків супроти неї. Та справи, очевидно, не полагоджено від разу. Наступили довгі, ціле лїто треваючі, перестороги з членами петроградського кабінету та з премієром Керенським. Мінїстри,

що репрезентували буржуазну партію конституційних демократів, ніяк не хотіли згодити ся на автономію України і навіть порезиґнували з своїх становищ, а не згодили ся.

Та коли на місце уступивших буржуїв в російському кабінеті засіли соціялісти, то справа автономії України пішла скорим кроком вперед. Українці вже й самі не дуже зважали, що скаже Петроград, але по просту проголосили себе автономним краєм, а остаточно полагоджене становища України супроти Росії відложено до всеросійських установчих зборів, які мали ся відбути з початком 1918 р. На се російське провізоричне правительство рад-нерад мусїло згодити ся, бо в нього й без того було на той час богато всіляких инших клопотів. Українці створили своє правительство, себто кабінет мінїстрів в половинї місяця серпня і головою кабінету, який названо Ґенеральним Секретаріятом, став Винниченко. Через непорозуміня з російським провізоричним правительством Винниченко і цїлий перший секретаріят зрезиґнував, а на початку вересня, 1917. сотворено новий Ґенеральний Секретаріят України. Ся друга українська рада мінїстрів складала ся з слїдуючих людий: голова і секретар внутрішних справ — Дорошенко; секретар праці — Винниченко; секретар просвіти — Стешенко; секретар земельних справ — Савченко-Більський; секретар торговлї і промислу — Весоловський; ґенеральний писар — Лотоцький ; ґенеральний контрольор — Рафес; секретар національних справ — Зарубін; його товариші: від Поляків — Міцкевич; від Жидів — Зільберфарб; від Українців — Шульґін; місце секретаря фінансів полишено російським соціял-демократам і на се місце пропоновано голову київської мійської ради — Дрелїнґа.

Крім Української Центральної Ради була ще так звана Мала Рада, яка була виділом Центральної Ради і засїдала постійно та виконувала постанови Центральної Ради.

Так отже самостійне житє на Українї вже зачало ся; але щоби таку велитенську орґанїзацію, якою є всяка держава а з тим і українська, довести до повних і скінчених форм, на се потреба часу і богато праці, досвіду, самопожертвованя та щирої ревности зі сторони правдивих патріотів і народолюбців. І тому цїлий український народ став до працї, щоби показати себе гідним тої свободи, яку подала

йому російська революція та щоби в приличній і цивілізованій формі заняти своє становище у світовій родині держав другим народностий і враз з ними пійти шляхом поступу і культури. Скрізь на Україні закипіла горяча праця над пробудженем і поширенем національної і клясової свідомости серед гноблених царською неволею мас українського народу. Усюди роздали ся домаганя українізації школи: наставленя в них учителів, що володіють українською мовою, видаваня шкільних підручників в українській мові; стали закладати українські ґімназії, а на університетах почінено кроки в напрямі основаня катедр українознавства. Скрізь закипіла орґанізаційна і аґітаторська праця. Протягом кількох тижнів з України щезло слово «Малорос» і всі, навіть часто і такі, що по українськи говорити не вміли, стали звати себе Українцями — вольними потомками колишніх запорожських козаків.

І ніколи, як світ світом, не відбувало ся тільки з'їздів, зборів, конвенцій і конференцій, як се було на Україні, і взагалі в цілій Росії, після поваленя царського правліня. Усю Росію огорнула, так сказати-б, якась дивна вічева горячка: не знайшов-би тоді ні одного числа української ґазети, в якій не було-б вістки про якийсь з'їзд, якусь конференцію. То-ж відбув ся також і на Україні цілий ряд всяких з'їздів: був з'їзд селянський, з'їзд педаґоґічний, з'їзди ріжних соціялістичних і радикальних партій, а всі вони радили над тим, як-би використати сю велику хвилю для добра свого народу, для поліпшеня долі українського робітника і хлібороба, українського салдата, українського інтеліґента.

Особливо замітним був великий військовий з'їзд в Київі, на якому були делеґати, що представляли міліон українських салдатів на боєвім фронті. На з'їзді поставлено домаганя, щоби Українців збирати в чисто українські полки, з українськими офіцерами і українською командою. Після з'їзду дійсно заснωвано український полк імени Богдана Хмельницького і другий імени гетьмана Полуботка, однак петроградське правительство не згодило ся на формоване більше українських полків, а се з огляду на замішане, яке така акція викликала-би на фронті.

Але тут роспочалась в Петрограді революція «большевиків». Уряд Керенського впав. В Москівщині почалась

анархія. Небажаючи допустити анархії на Україну, Українська Центральна Рада проголосила Україну самостійною народною републикою, републикою селян та робітників. Своє самостійне істноване Україна почала виданем понизшого універсалу.

Універсал.

До народу українського і всїх народів України!

Година проби і трудности прийшла для російської ребуплики. На півночи, в столицях (Петроградї і Москві) ведеть ся домашна боротьба. Центральне правительство вже не істнує, а по всїй державі ширить ся анархія, безладє і руїна.

Наша країна теж в небезпеці. Без сильного, обєднаного і народного правлїня Україна також може впасти в пропасть горожанської війни, різнї і руїни.

Народе український, — ти, разом з братними народами України, повірив нам завданє оберігати права, здобуті боротьбою; завести лад і створити нове житє у нашій країнї. І ми, Українська Центральна Рада, твоєю волею, — для заведеня ладу в нашій країнї і задля ратованя цілої Росії, проголошуємо, що **від сьогодня Україна є українською народною републикою.** Не відлучуючи ся від републики російської і зберігаючи її цілість, ми опираємо своє становище сильно на наших землях, щоби своєю силою ми могли помогти цілій Росії та **щоби ціла російська република могла перетворитись у Федерацію вільних і рівних народів**.

Поки зберуть ся українські установчі збори, уся власть удержувати лад у наших землях, видавати закони і правити — належить до нас, до Української Ценвральної Ради, і до нашого правительства, Генерального Секретаріяту України.

Длятого ми заявляємо: — **До териториї української народної ребуплики належать землї, де більшість населеня є українська: Київщина, Поділє, Волинь, Чернигівщина, Полтавщина, Катеринославщина, Херсонщина, Таврія** (без Криму.) Дальше означенє границь української народної републики, значить доданє части ґубернії курської і вороніжської, Холмщина та сусідних областий і округів, де більшість населеня є українська, має бути порішене згідно із зорґанізованею волею народів......

Від сьогодня зносять ся на території української народної республики істнуючі права власности у відношеню до земель поміщиків (дідичів) та инших земель, яких властителі самі не обробляють, а які придатні до управи, а також у відношеню до земель, що належали до царської родини, до монастирів, до держави і до церков, признаючи, що **сі землї є власностию усього робучого народу і мусять перейти в руки народу без викупу,** — У. Ц. Рада поручає ґенеральному секретареви земельних справ виготовити зараз закон, після якого тими землями управлятимуть земельні комітети, вибирані народом, аж до скликаня українських установчих зборів.

Робітничі справи в українській народній республиці мусять бути зараз управильнені. **На території української народної республики заводить ся від сього дня 8-годинний день праці у всїх фабриках і робітнях.....**

Волею і в імени української республики, ми, Українська Центральна Рада, рішучо заявляємо ся за як **найскоршим приверненем мира.** З уваги на се ми робимо усякі заходи, щоби спонукати, через центральне правительство, обі сторони — союзників і неприятелів, аби сейчас приступили до мирових переговорів.

Будемо також наставали на се, щоби **на мировім конґресі не обмежено силою мирових договорів прав українського народу в Росії і поза межами Росії.**

Від сьогодня кара смерти на землях України знесена. Всї, що були увязнені або арештовані за політичні провини, доконані по нинїшний день, а також і ті, що вже були засуджені або вижидали засуду, і теж ті, що доси ще не були суджені, — **дістають сьогодня повну амнестію** (помилуванє).

Суди на Україні мусять бути справедливі і мусять поступати згідно з духом часу.

В українській народній республиці мають бути запоручені також усі вольности, здобуті російською революцією, а саме: свобода преси, слова, віри, зборів, орґанізації, страйків; ненарушимість особи і звичаїв; право і змога уживати місцевих мов у зносинах з властями.....

Длятого заявляємо, що народови російському (московському), жидівському, польському і иншим народам України — признаємо національну персональну автономію, для

забезпеченя їх права і свобода самоуправи в справах їх національного житя.

В імени української народної републики у федеративній Росії, ми Українська Центральна Рада, **взиваємо всіх боротись завзято з усякими формами анархії і безладя,** і помагати у великім ділї будови нових державних форм, які дадуть великій і могучій російській републицї — здоровлє, силу і нову будучність. Вироблене сих форм мусить бути довершене на українських і загально-російських установчих зборах.

Речинець на вибори до українських установчих зборів визначуєть ся на 9-го сїчня 1918 р., а реченець на скликане їх на 22-го сїчня 1918 р.

951